

Neoliberal Kent Projeleri ve Konut Politikalarının Göçmen Mahalle ve Yaşamlarına Etkisi: Göç Çalışmalarına Yeni bir Araştırma Gündemi Denemesi

Tahire Erman

Öz

Bu makale göç çalışmalarının kent çalışmalarıyla bağlantısını kurma çabası üzerinde gelişmektedir, ve 1980 sonrası neoliberal politikalarla uygulanan kentsel yenileme projelerinin ve sosyal konutların özelleştirilmesinin göçmen mekan ve yaşamlarına olan etkisini akademik literatür ve kişisel gözlem ve görüşmeler üzerinden ve çeşitli ülkelerdeki kentlerden örnekleri kullanarak tartışmaktadır. Kent çalışmalarının odaklandığı neoliberal kentleşme, kentsel yenileme, soylulaşma, yerinden edilme ('sınıfsal tahliye') kavramları, göçmenlerin yaşamlarının neoliberal politikalar ile dönüşmesini anlamaya yönelik çalışmalar için yol göstericidir. Ayrıca, refah devleti uygulamalarındaki sosyal konut projelerinin neoliberal ideoloji çerçevesinde özelleştirilmesi ve dar gelirli grupların ipotek (mortgage) sistemi ile ev sahibi yapılmasının hedeflenmesi de göçmen yaşamlarını, mahalle ve konutlarıyla ilişkilerini, ve kimliklerini anlamaya yönelik çalışmalar için hesaba katılması gereken bir konudur. Makalede ulaşılan sonuç, söz konusu kent mekanlarına ve sosyal konutlara yönelik neoliberal politika ve pratiklerin göçmenlere çoğunlukla dezavantaj getirdiği yönündedir. Ev sahipliği ise, göçmenlere konutları üzerinden yeni kimlik ve insan-çevre ilişkisi getirmektedir.

Anahtar kelimeler: *göçmen mahalleleri, neoliberal kentleşme, soylulaşma, yerinden edilme, sosyal konut, ev sahipliği programları, mekansal kümelenme*

The Effect of Neoliberal Urban Projects and Housing Policies on Immigrants' Lives and Spaces: A New Research Agenda in Migration Studies

Tahire Erman

Abstract

This article aims to connect migration studies with urban studies. It discusses the outcomes of urban renewal projects and the privatization of social housing, both under the auspices of neoliberal policies, on the lives and spaces of immigrants. It relies on academic literature as well as personal observations and interviews, and presents examples from different cities in different countries to support its argument. The concepts that are developed in urban studies, such as neoliberal urbanism, urban renewal, gentrification and displacement, are helpful for migrant researchers who aim to understand the transformations in the lives of immigrants as the result of neoliberal policies. In addition, the privatization of social housing under the neoliberal ideology, which was one of the prime programs of the welfare state, and the attempt of turning social housing residents into home owners by providing credits with long maturities in the mortgage system are important to address in any migration study that aims to understand the lives and identities of immigrants, as well as their relationship with their neighborhoods and homes. The tentative conclusion of the article is that the neoliberal policies and practices that target urban spaces and social housing bring immigrants mostly disadvantages. In the case of home ownership, immigrants tend to take on new identities via their homes, as well as new relationship with their residential environments.

Keywords: *migrant neighborhoods, neoliberal urbanism, gentrification, displacement, social housing, home ownership programs, spatial clustering.*

Şikago Üniversitesindeki ilk kent çalışmaları kentlerin büyüme biçimini göç dinamikleriyle ilişkilendirerek açıklamıştır: göçmenler zaman içinde sosyo-ekonomik statülerini yükselttikçe ve Amerikan kültürünü içselleştirdikçe, kent merkezine yakın çöküntü alanlarından kent çeperindeki banliyö (*suburb*)'lere doğru ilerleyeceklerdir (Burgess, 2004). Bu model fazlasıyla deterministik ve statükocu olmasına karşın, kent çalışmalarını göçle ilişkilendirmesi açısından önemlidir. Günümüzde ise, göç çalışmaları kent çalışmalarından uzaklaşmıştır.¹ Bu makale göç çalışmalarının kent çalışmaları ile bağlantısının özellikle neoliberal politikalar çerçevesinde kurulmasının gereğini gündeme getirmeyi amaçlamaktadır. Kentler 1980 sonrası neoliberal projeler ile yeniden yapılanırken, bu süreçten göçmenler ve göçmen mahalleleri de etkilenmektedir. Ancak kent çalışmalarında son zamanlarda çok artan kentlerin yeniden yapılanması konusundaki araştırmalarda göçmenler görünmez kılınmışlardır. Göç çalışmalarında ise, neoliberal küreselleşme ile yeniden ölçeklendirilme sonucunda kentlerin ekonomideki yerlerinin artması çerçevesinde göçmenlerin yeni düzendeki ulusötesi bağlantıları üzerinden kazandıkları kent bağlamındaki rollerini inceleyen birkaç makale mevcuttur (örn., Schiller ve Çağlar, 2009). Ancak göç çalışmaları içinde de kentsel dönüşüm sonucu göçmenlerin kentteki değişen konumu ve yaşamları üzerine olan çalışmalar henüz ortada yoktur. Bu makale söz konusu boşluğa dikkati çekmek ve bu araştırma alanını akademik gündeme taşımak çabasıdadır.

Neoliberal Kentleşme ve Göçmen Mahalleleri

1970'li yılların ekonomik krizi, refah-odaklı politikalardan piyasa-odaklı politikalara geçişin önünü açmıştır. Bu süreç içinde 'neoliberal kentleşme' olarak adlandırılan bir yaklaşım, kamu-özel sektör işbirlikleri ile uygulamaya konmuştur (Brenner, Peck ve Theodore, 2005). Bir taraftan, devlet bütçesinden payı kesilen belediyeler, 'girişimci belediye' olarak kentlerine sermaye yatırımlarını çekmek için birbirleri ile rekabet içine girmekte (Harvey, 1989), öte taraftan ise devlet özel sektörü destekleyerek kentleri sermaye birikimlerinin alanı haline getirmektedir (Weber, 2002). Bu bağlamda kentler sermaye odaklı projeler ve pratikler ile dönüştürülmektedir:

¹ Göç çalışmalarında mekan 'etnik kümelenme' bağlamında sıkça çalışılmıştır.

Batıda sanayisizleşme (*deindustrialization*) sonucu işlevini kaybeden eski fabrika ve liman bölgelerine yeni işlevler getirilerek, bu bölgeler sanat galerisi, kafe, şık restoran, otel olarak dönüştürülmekte, 'yeni orta sınıf' a cazip hale getirilmeye çalışılmaktadır (Butler, 2007; Smith A, 1989). Özellikle 'rant boşluğu'nun (*rent gap*) (Smith, 1987) büyük olduğu kent merkezleri bu dönüşümün odağı olmaktadır.

Böylece bir zamanlar fabrikalara yakın bir şekilde kent merkezinde yoğunlaşmış işçi mahalleleri ortadan kalkmakta, mahalle halkı yerlerinden edilmekte (*displacement*) ve soylulaşan (*gentrification*) kent merkezi yoksullardan arındırılmaktadır. İlginç olarak, kent çalışmaları literatüründe 'kent yoksulu' olarak bahsedilen bu nüfus içinde göçmenler de mevcuttur. Soylulaştırma ile 'sınıfsal tahliye' birçok durumda göçmenleri² de kapsamaktadır. Soylulaşma ve bunun sonucunda yerinden edilme pratikleri kent merkeziyle sınırlı değildir. Kent merkezinden uzakta ve dolayısıyla sermaye için risk taşıyan yoksulların mahallelerinde de devletin garantisi ile özel sektör tarafından 'yeniden canlandırma' (*urban regeneration*) projeleri yapılmakta, bu süreçten etkilenen halk içinde yine göçmenler bulunmaktadır (Hackworth and Smith, 2001).

Belediyeler de genelde göçmenlerin yoğunlaştığı ve bakımsız bırakılmış mahallelere müdahale ederek, yeniden canlandırma projeleri yapabilmektedir. Örneğin, önemli sayıda Türkiyeli göçmenin yaşadığı Londra-Dalston'da (Hackney) belediye, sosyal dışlanma ve eskimiş fiziksel yapı olmasından dolayı semtin dönüşmesi gerektiği söylemi ile Dalston meydanını yeniden geliştirmek (*redevelopment*) ve böylece özel sektörü buraya çekmek için bir proje hazırlamıştır (Davison, Dovey ve Woodcock, 2012). Yerel halkın mahallelerini o haliyle beğenmesine ve benimsemesine karşı³ belediye tarafından yapılan proje mahallenin soylulaşmasına yol açmış, fiziksel iyileştirme sosyal dönüşümü getirmiş, artan emlak fiyatları

² Makalede 'göçmen' sözcüğü geniş anlamıyla kullanılmıştır; vatandaşlık statüsü olanlar (ki bu kişiler için 'etnik grup' kavramı kullanılmaktadır) ve olmayanlar, yeni gelenler ve 2. ve 3. kuşak göçmenler, eski işçi göçmenler ve günümüzdeki hizmet sektöründe çalışan göçmenler bu tanımlama içine dahil edilmiştir.

³ Dıştan bakış (örn., belediye ve plancıların bakışı) ile içten bakış (yerel halkın bakışı) birbirinden çok farklı olabilmekte, çelişebilmektedir. Göçmenlerin durumunda bu çelişki daha da keskin siyasi bir içerik kazanabilmekte, göçmenleri otorite karşısında baskılayabilmekte ya da karşı karşıya getirebilmektedir.

sonucu çoğu göçmen olan dar gelirli aileler yerine yeni orta sınıfa ait genç profesyoneller buraya taşınmaya başlamışlardır. Bu grup içinde, semtin etnik çeşitliliğinin yarattığı atmosfer içinde kendilerine yer bulacaklarına inanan eşcinseller de mevcuttur. Dar gelirli göçmenlerin mahallelerinin pahalılaşmasına yol açan bu dönüşüm sonucu mahallelerinde yaşamayı sürdüremeyecekleri ve dolayısıyla etnik çeşitliliğin yok olacağı bu oluşumun çelişkisidir. Bugün Dalston'da yıkılan yerler yerine lüks projeler yapılmaktadır: *"Dalston Curve: A Stylish Selection of 1, 2, 3 Bedroom Homes"* (Dalston Dönemeci: 1, 2, 3 Yatak Odalı Evlerden Şık Seçmeler) *"The Mission"* (Misyon) yazıları inşaat alanını çeviren panolarda yer almaktadır (kişisel gözlem, 31 Mayıs 2014). Paris'te diğer etnik gruplar yanında Türkiyeli göçmenlerin de yoğun olarak bulunduğu kent merkezine yakın 10. Bölgedeki Strasbourg St. Denis de son zamanlarda soylulaşmaya, Türk bakkalları yerine popüler kafe ve barlar, şık butikler açılmaya başlamıştır (kişisel görüşme, 30 Haziran 2014).

İngiltere ve ABD'de görülen neoliberal kentsel yenileme projeleri piyasa dinamikleri altında kimi zaman devletin desteği ile gerçekleştirilmektedir, ve çoğu zaman göçmenler dahil, dar gelirli yerinden edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Öte yandan, devletin yerinden edilmeye karşı önlem alma çabası olan örnekler de mevcuttur. Örneğin, eski Doğu Berlin'in Prenzlauer Berg semtinde devletin 'temkinli kentsel dönüşüm' (*careful urban renewal*) projesi, Doğu Berlin'den miras kalan sosyal konut projelerinin fiziksel modernleşmesini sağlarken, içinde yaşayanları yerinde tutmayı amaçlamıştır. Ancak kalorifer ve asansör bulunmayan, aynı koridor üzerindeki dairelerin ortak tuvaletleri olan bu sosyal konutların fiziksel olarak iyileştirilmesi belediye bütçesini aşmış ve özel sektörün kâr amaçlı olarak bu projeleri elden geçirmesi kaçınılmaz olmuştur. Sonuç yine yoksulun yerinden edilmesidir; Batı Berlin'den gelen Almanlar Prenzlauer Berg'i soylulaştırmışlardır (Holm, 2006). Son zamanlarda ise Prenzlauer Berg, Amerika ve Avrupa'dan gelen ve çoğu sanatçı olan, sanatın yoğunlaştığı New York, Londra ve Paris gibi kentlerde uygun fiyata kiralık ev bulamadıklarından Berlin'e gelen göçmenlerin hedefindedir; bu sefer göçmenler yerli halkı yerinden etmektedir. Berlin'de Türk mahallesi olarak tanınan Kreuzberg ise, son zamanların soylulaştırma alanlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Berlin duvarının yıkılmasından önce Batı Berlin'in kenarında kalan Kreuzberg, duvarın yıkılmasıyla birlikte Berlin'in

ortasına gelmiş, ve öncesinde dışlanmışların ve marjinallerin yeri iken, şimdi (özellikle posta kusu SO36 olan bölgede) barları, restoranları, kafeleri, küçük sanat galerileri, bisiklet dükkanları ve zincir olmayan moda ürünleri satan butikleri ile sanatçı ve öğrencileri çeken bir yer haline gelmiştir. Bu durum semtte kiralardan artmasına neden olmuş, ve yerel halka bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Buna tepki olarak Türkiyeli göçmenler, “Şehir Merkezinde Kalıyoruz” “Kıralar Çok Yüksek” yazılı pankartlar taşıyarak yürüyüş düzenlemişlerdir. Soylulaştırma söyleminin “medenileşmemiş toprakların fethedilmesi” üzerine kurgulanması, özellikle göçmenlerin stigmatize edilmesine yol açmakta, toplumun istenmeyen Ötekisi olma durumunu yeniden üretmektedir (Holm, 2006). Yani göçmenler sadece yaşadıkları yerlerinde kalmayı sürdürmek için çaba göstermemekte, aynı zamanda kendilerine karşı geliştirilen aşağılayıcı söyleme de karşı durmaktadırlar. Kreuzberg gibi Neukölln de toplumsal çeşitliliği (*diversity*) olan kozmopolit bir semt olarak medya tarafından işlenmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi, artan kiralardan çoğu göçmenlerden oluşan yerel halkı yerinden etmesi sonucu, bu etnik çeşitlilik içeren ortamın yok olması, yani toplumsal çeşitlilik olan bir yerde yaşamak için gelenlerin o yerdeki toplumsal çeşitliliği yok etmesi, bu sürecin temel çelişkisidir. İlginç olarak, Neukölln’de yeni gelenler Almanlar değil, çoğunlukla ulusaşırı bağları olan yabancı girişimcilerdir; açtıkları iş yerleri kâr getirmediği zaman kapatıp gitme esnekliğindedirler (Freiheit ve Seidelsohn, 2014).

Kentsel yenileme projeleri ile olabilecek yerinden edilmeyi önlemeyi amaçlayan başka bir yaklaşım da Viyana’nın ‘yumuşak kentsel yenileme’ (*soft urban renewal*) anlayışıdır. ‘Kızıl Viyana’ olarak bilinen Viyana belediyesi, inşa ettiği çok sayıdaki sosyal konutların fiziksel olarak sağlıklılaştırılması (*rehabilitation*) projelerini, sosyal içerikli ve o konutlarda yaşayan kişilere odaklı olarak yürütmektedir (Huber, 2011). Buna karşın, 2004 yılından itibaren belediye sosyal konut inşaatına son vermiştir. Sosyal konutlar için en az 15 yıl ülkede çalışmış göçmenlerin başvurabilmesi şartı son dönemde kaldırılmıştır, ve sosyal konutlar göçmenler tarafından kiralanabilmektedir. Öte yandan, son derece sıkı bir şekilde düzenlenen / regule edilen konut piyasası, ‘rant boşluğu’nu doldurmak için yeniden yapılandırılmaktadır (Verlic, 2013). Bu bağlamda, kentin merkezine yakın Karmeliterviertel, ki burada yaşayanların %40’ını Türkiyeli göçmenler

oluşturmaktadır, önemli bir yenileme ve yeniden canlandırma sürecine girmiş, ve sonuçta 'dolaylı soylulaşma' (*indirect gentrification*) ortaya çıkmıştır (Huber, 2011). Viyana Belediyesi'nin kiracılık yasası burada yaşayanların doğrudan yerinden edilmesini engellemiştir. Öte yandan, üst gelir grupları mahalleye yerleştikçe, talepleri doğrultusunda mahallede şık ve pahalı kafeler, barlar, restoranlar ortaya çıkmış, ve bu, mahallenin kültürel dönüşümüne yol açmıştır. Bu durum eski mahalle sakinlerini çevrelere yabancılaştırmıştır; mahallelerindeki eski sosyal ilişkilerini ve mahalle üzerinden kurdukları kimliklerini kaybederek, 'kendi mahallelerinde yabancı' olmaya başlamışlardır. Konut piyasasının sıkı bir düzenlemeye tâbi tutulduğu diğer bir kent ise Amsterdam'dır. Ancak '1989 Konut Muhtırası' sonrası Hollanda konut piyasası liberalleştirilmeye başlanmış, devlet konut sahipliğini özendirici politikalar oluşturmuştur (Van Gent, 2013). Ayrıca, küresel kent olma yönünde ilerleyen Amsterdam'ın kent merkezi kültürel etkinliklerin yer aldığı bir ortam olarak belediye tarafından tasavvur edilmekte, ve bu doğrultuda merkez yeniden düzenlenmektedir. Bu süreç içinde batılı olmayan yabancılar ve yerli halk dışında kalanlar, kent merkezinin pahalılaşması ve kültürel olarak yabancılaşması sonucu buradan ayrılmaktadır, ve bu grup içinde Türkiyeli göçmenler de bulunmaktadır. Ayrıca, Amsterdam küresel kent olma projesi içinde ilerledikçe, alt gelir gruplarının kentteki oranının azalması beklenmektedir (Van Gent, 2013).

Yukarıda bahsedilen kentsel pratikler daha çok göçmenlerin de yoğunlaştığı küresel kentlerde ortaya çıkmaktadır. Londra, New York, Amsterdam gibi küresel kentler hem büyük sermayeyi hem de göçmenleri kendine çekmektedir. Büyük finans merkezleri bu kentlerde yapılmaktadır, ve ucuz işgücü olarak göçmenler buraların bakım ve temizliğini üstlenmektedir. Böylece günümüzün postmodern metropolisi hem eski dönemin işçi göçmenlerini hem de son zamanların çok çeşitli göçmen gruplarını barındırmaktadır (Marcuse ve van Kempen, 2000).

Ayrıca, bu kentlerin yeni fikirler ile piyasanın genişlemesini sağlayacak 'yaratıcı sınıf'a ihtiyacı vardır, ve bu yaratıcı sınıf içinde, farklı bir ülkeden gelmiş olmanın getireceği farzedilen yaratıcılık kapasiteleriyle gelen beyaz yakalı göçmenler de mevcuttur. Sonuçta çok etnisiteli, çok kültürlü kentler ortaya çıkmaktadır. Örneğin Londra çok etnisiteli (*multi ethnic*) bir kent

olarak evrilmiştir; bugün Londra'da 32 ülkeden 'yabancı' yaşamaktadır (Benton-Short, Price and Friedman, 2005).

Türkiye örneğine bakıldığında, kentsel dönüşüm projelerinin agresif bir şekilde uygulandığı görülmektedir. İstanbul-Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi, birçok yerli ve yabancı göçmeni zorunlu tahliye tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir (Ünsal ve Kuyucu, 2010). Tarlabaşı'nda doğudan göçen Kürt kökenli vatandaşlar, Roman vatandaşlar, ve ayrıca özellikle Afrika'dan gelen siyahi göçmenler yaşamaktadır. Bir zamanlar Beyoğlu/Pera'da servis sektöründe çalışan Rumların konut alanı olan Tarlabaşı, günümüzde toplumun sınıf-altı kesimini barındırmaktadır. Ancak tüm direnişe karşı uygulamaya konan Tarlabaşı Kentsel Dönüşüm Projesi ile bugün Tarlabaşı'nın Taksim Meydanı'na yakın kısmı, dış cepheler korunarak büyük oranda yıkılmıştır; yerine altlarında kapalı otoparkları olan lüks binalar inşa edilmektedir. Bu süreçte göçmenler ve diğer yoksullar kent merkezinden uzaklaştırılarak, kentin çeperindeki Kayabaşı TOKİ konutlarına yerleştirilmektedirler; böylece kentteki iş olanaklarından kopartılmakta, kentten uzakta izole bir yaşama mahkum edilmektedirler.

Özetlersek, neoliberalist politikalar ile kentlerin dönüşümü, soylulaştırma eğilimlerini ve dolayısıyla alt sınıfların yerinden edilmesi sonucunu ortaya çıkartmaktadır, ve bu 'alt sınıflar' içinde göçmenler, ki bunlar 1960 ve 70'lerin işçi göçmenleri ile 1980 sonrasının göçmenleridir, önemli sayıdadır. Özellikle küreselleşme süreçlerinde göçmenlerin ulusaşırı sermayenin odaklandığı kentlerdeki varlığı dikkat çekicidir. Bu göçmenler hizmet sektöründe ucuz işgücü olarak çalışanlar olduğu kadar, 'girişimci göçmen' de olabilmektedirler. 'Yaratıcı sınıf / yeni orta sınıf' göçmenler ayrı bir konudur. Bu kategorideki göçmenler soylulaştırma sonucu evlerini kaybedenler değil, soylulaştırmanın aktörlerindedir.

Sosyal Konutların Özelleştirilmesi ve Göçmenler

Göçmenlerin yaşam ve çevrelerini etkileyen neoliberal çerçeve içindeki ikinci oluşum ise, sosyal konutların özelleştirilmesi ve kiracılıktan ev sahipliğine geçilmesidir. Bu uygulama özellikle İngiltere ve ABD'de büyük ölçekte gerçekleşmektedir. İngiltere'de Thatcher döneminde ortaya çıkan sosyal konutların özelleştirilmesi fikri, hem 'komünist' belediyelerin tasfiyesine hem de özel mülkiyetin yaygınlaştırılmasına odaklıdır. Londra'da

'belediye evleri' (*council housing*), kiracılarına öncelik tanınarak satılmaktadır. Ayrıca belediye tarafından konut şirketlerine (*housing associations*) devredilerek, belediye konutlarının bakım ve yönetimi özel sektöre verilmekte, bu da para odaklı bir yaklaşımı ve piyasa disiplini dar gelirlilerin yaşamına sokmaktadır. Dar gelirlilerin 'Satın Alma Hakkı' (*Right-to-Buy*) programı ile konut sahipliğine teşvik edilmesi, kişisel sorumluluk ve insiyatif üzerine kurulan neoliberal ideoloji ile çok uyumludur. Ayrıca, uzun süreli konut kredileri ile borçlanarak ev sahibi olma imkanı tanınan dar gelirlilerin yaşamına 'piyasa disiplini' getirilmekte, konut taksitlerini düzenli olarak ödemek durumunda olan bu kişiler, çalışma eksenli bir yaşamı benimsemek zorunda kalmakta, iş seçme ya da tek bir işte belli saatlerde çalışma hakkını bir tarafa bırakarak, birkaç işi birden yüklenmekte, günde sekiz saati çok aşan ve hafta sonlarını da katan bir çalışma düzeni içine girmektedirler. Bu ise, hakim ideoloji içinde kişilerin kendi tercihi olarak sunulmaktadır: ev sahibi olacaklardır ve bunun kişisel sorumluluğunu almak zorundadırlar.

Konut sahipliği dar gelirlilerin sadece çalışma biçimini değiştirmekle kalmamakta, ayrıca kişilerin kimlik ve sosyal statülerini de etkilemektedir: belediye evlerinde daire sahibi olunca dairelerin anlamı değişmekte, kişisel değer kazanmaktadır. Konutlarına özen göstermekte, ve yeni eşyalarla donatmak istemektedirler. Ev sahipliği özellikle kendilerini yeni toplumlarında eğreti ve tehdit altında hisseden göçmenler için önemlidir. Örneğin, Londra'nın kuzeydoğusundaki belediye evlerinde daire sahibi olma hakkı kazanmış olan Türkiye'den göçetmiş Kürt kökenli bir ailede koca günde en az 12 saat çalışmakta, kazanılan paranın önemli bir kısmı daire taksidine gitmekte, evin eşyaları için de para ayrılmakta, hanım daireyi temiz tutmak için büyük emek ve zaman sarfetmekte, ve bu gelişmeden gurur ve mutluluk duymaktadır (kişisel gözlem, 30 Mayıs 2014). Bu durum göçmenlere yeni toplumlarında daha kalıcı bir konum getirmekte, ve ayrıca kendi ortamlarını dairelerinde oluşturma imkanını sağlamaktadır. Örneğin, Belediye evlerinde yaşayan Kürt mülteci kadınlar köylerinden taşıdıkları eşyalarla donattıkları dairelerinde eski kimliklerini yeniden üretmekte, kendi *habitus*'larını yaratmaktadırlar (Kılıçkiran, 2013).

Aynı şekilde ABD'de HOPE VI (UMUT VI) Programı ile sosyal konutlar ya tamamen yıkılmakta ve yerine 'sosyal karışım' (*social mix*) projeleri yapılmakta, ya da yenilenerek orta sınıfın mülkiyetine açılmaktadır (Vale

and Freemark, 2012). Böylece kiralık sosyal konutlar özel mülkiyete dönüştürülmektedir. Berlin'in birleşmesi ile Batı Berlin'e eklenen Doğu Berlin sosyal konutları da, fiziksel kalitesi yükseltilerek özel mülkiyete dönüştürülmektedir (Holm, 2006). Amsterdam'da da sosyal konutlar özelleştirilmekte, sosyal konut kiracılığı azaltılmakta, sosyal konutlarda oturanlar dairelerini satın almak için teşvik edilmektedir (Van Gent, 2013).

Bu gelişmeler göçmenlere yeni olanaklar getirdiği kadar yeni tehditler de oluşturmaktadır. Satılması planlanan belediye evlerinde oturan kiracıların birçoğu konut sahipliği programlarına dahil olamamakta, böylece oturdukları evlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedirler. Ayrıca belediye evlerinin dönüşen mülkiyet yapısı ve buraları satın alarak gelenlerin daha yüksek sosyo-ekonomik duruma sahip olması sonucunda dönüşen mahallelerinde de kalamamakta, yerlerinden edilmektedirler. Oturdukları sosyal konutlarda daire sahibi olma 'şansını' yakalayanlar ise, yeni maddi külfetlerle başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Örneğin, Türkiyeli bir kadın göçmen bu durumdan çok yakınmakta, daire taksitlerine ek olarak aidat ödemek zorunda kalmasından da sıkıntı duymakta, sosyal konuttaki 'rahat' yaşamını aramaktadır (kişisel görüşme, 9 Aralık 2012).

Türkiye hiç bir zaman sosyal konut üreten bir ülke olmamıştır. Gecekonular, devletin sosyal konutu yerine, köy göçmenlerinin 'popüler konutu' olarak ortaya çıkarak bu boşluğu doldurmuşlardır. Ulusal kalkınmacı politikaların getirdiği sanayi odaklı gelişme modeli, devletin yoksulların konut sorununu çözüme sorumluluğunu gündemden kaldırmıştır. 'Ucuz iş gücü' ve 'ucuz oy,' gecekondu sahiplerinin kent çeperlerinde yerleşik mahalelere dönüşmesinin önünü açmış, ve zamanla kısmi gecekondu afları ile kimi gecekondu sahipleri tapularını alarak, gecekondu rant elde edebilecekleri birkaç katlı apartmanlara dönüştürme sürecine başlamışlardır. 1980 sonrası 'neoliberal popülizm' (Roy, 2010) anlayışı içinde Özal hükümeti çıkardığı kapsamlı gecekondu affı ile gecekondu arazileri üzerinde dört kata kadar bina yapma hakkını getirmiştir. Böylece gecekondu ticarileştirilmiştir. Bugün AKP hükümetinin kente yönelik neoliberal politikaları ile gecekondu mahallelerine kentsel dönüşüm projeleri ile müdahale edilmekte, gecekondu büyük ölçekte yıkılmakta, gecekondu sahipleri 15-20 yıla kadar sürecek banka kredi ödemeleri ile borçlandırılarak, formal konut piyasasında ev sahibi yapılmak istenmektedir. Köy göçmeni/kent yoksulu için durum Londra'daki Türkiyeli göçmenden farklı de-

ğildir: yine birkaç işde 12-15 saat çoğu zaman sigortasız enformel işlerde çalışmak, borç ödemek için diğer harcamalardan kısmak ve yaşamını kısıtlamak. İş bulamayanların durumunda ise ev sahipliği çıkmazdadır, sonuç mülksüzleşmektir.

Yukarıda neoliberal kentleşme sonucu kentlere yapılan sermaye odaklı müdahalelerin yol açtığı eski işçi mahallelerinin soylulaştırılması / orta sınıflaştırılması ve bunun neden olduğu yerinden edilme ile, yine neoliberal politikaların çerçevesinde konut piyasasının ev sahipliği eksenli yeniden yapılandırılması oluşumlarından bahsedilmiştir. Aşağıdaki bölüm ise bu oluşumların göçmen mahallelerine etkisine odaklanmaktadır.

Göçmenlerin Mekansal Kümelenmesi ve Soylulaştırma Pratikleri

Göçmenlerin belli bir mekanda kendi ülkelerinden gelenlerle kümelenmesi literatürde yaygın olarak yer alan bir konudur (Massey, 1985). İçinde yaşadıkları topluma entegre olmayı güçleştirecek argümanı ile buna karşı çıkmaktadır (Vervoort, 2011; Friedrich v.d., 2003). Öte yandan, mekansal kümelenmenin göçmenler için avantaj olduğunu tartışan çalışmalar da ortaya çıkmaktadır (örn., Murdie ve Ghosh, 2010). Ayrıca mekansal kümelenmenin göçmenlerde bir yer ve topluluk duygusu yaratması (*sense of place, sense of community*), ve böylece bir aidiyet duygusu geliştirmesi de söz konusudur (Buffel, 2014). Günümüzde uluslararası bağlantıların kullanılması ile göçmenler yeni ülkelerinde kendi mahallelerini, tüketim ve sosyalleşme mekanları ile toplumsal kurumlarını yeniden üreterek kurabilmektedirler. Bu da çevrelerine ait olma hissini yaratmakta, mahallelerini sahiplenme eğilimini güçlendirmektedir (Ehrkamp, 2005; Bolt v.d., 1998). Bu mahallede 'rant boşluğu' bulunması durumunda ise, soylulaşarak dönüşmesi, ve böylece göçmenlerin mahallelerinden uzaklaşması söz konusudur, ve bu durum özellikle küresel kentlerin yeniden yapılandırılma süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki hegemonik söylemde tehlikeli ve çürümüş (hem fiziksel hem ahlaken) yerler olarak temsil edilen sosyal konutlarda da konut sakinlerinin çevreleriyle ilgili olumlu duygusal bağlar geliştirmesi, kendilerini güvende hissetmesi ve komşularıyla dayanışması söz konusudur, ve yenileme projeleriyle konutlarından ayrılmak zorunda kalmak büyük üzüntü yaratmaktadır (Clampet-Lurdquist, 2010; Manzo, Kleit, ve Couch, 2008).

Kent merkezindeki göçmen mahallelerine kentsel yenileme projeleri ile müdahale edildikçe ya da sosyal konutlar yenileme projeleri kapsamında boşaltıldıkça, göçmenler mekan üzerinden kurdukları dayanışma ağlarını ve sosyalleşme ortamını kaybetmektedirler. Yerinden edilme, göçmenlerin durumunda yerli halka kıyasla daha vahim durumlar ortaya çıkartmaktadır; zaten vatandaşı olmadıkları bir ülkede, ya da vatandaş olsalar bile farklı oldukları için dışlandıkları bir ortamda evlerinden ve mahallelerinden olmak, ayakta kalma mekanizmalarını zedelemektedir. Ayrıca rant boşluğu olan göçmen mahallelerinin göçmen kültürü ve gündelik yaşamı üzerinden stigmatize edilmesi, ve kimi zaman göçmenlerin kriminalize edilmesi, bu mahallelere kentsel yenileme projeleri ile müdahaleyi meşru kılmak için bir araç olarak kullanılabilir. Bu durum göçmenleri yeni toplumlarında daha da incinebilir hale getirmektedir.

Öte yandan, 'kozmpolit imajı' üzerinden pazarlanmak istenen kentlerde göçmen mahalleleri etnik çeşitlilik çerçevesi içinde kabul görmekte, kentte yeni tüketim alanları açmaktadır. Bu eğilim dışında kalan etnik mahalleler ise kentlerin çeperinde kendi haline bırakılmakta, belediye hizmetleri kısıtlı kalmakta, ve çevre hızla eskimekte; ve göçmenler mahallelerinde mağdur hissetmemekte, kendi çevrelerini tehlikeli bulabilmektedirler (Buffel, 2014).

Günümüzde oluşan bir eğilim, göçmenlerin – hem yeni gelenlerin hem de eskiden gelip kent merkezine yerleşenlerin -- soylulaştırma projelerinin ucuz konutları yok ettiği kent merkezi yerine banliyölerde (*suburb*) kendi etnik gruplarıyla kümelenmeleridir (Murdie and Ghosh, 2010). Böylece bir zamanlar orta sınıf beyazların konut çevresi olan banliyöler, gittikçe farklı göçmen gruplarının oluşturduğu kümeleri barındırmaktadır. Bu durum göçmenlere farklı yaşam şartları getirmektedir, ve araştırılmalıdır.

Günümüzde sosyal konut projeleri de kentin belli bir bölgesinde yoğunlaşmamakta, kent içine serpiştirilerek, dar gelirlilerin ve göçmenlerin orta sınıf ile birarada yaşaması ve böylece sosyal konut sakinlerinin toplumla entegrasyonu hedeflenmektedir. Bu da göçmen yaşamlarını etkilemektedir, ve önemli bir araştırma konusudur.

Sonuç

Neoliberal küreselleşme ile göçmenler küresel kentlere akmakta, eski göçmenlerin mahallerine kentsel yenileme projeleri ile müdahale edilmekte, kentlerin kâr amaçlı büyük ölçekli dönüşümleri göçmenlere yeni riskler ve kısıtlı da olsa birtakım imkanlar getirmektedir. Kimi zaman soylulaşma sonucu göçmenlerin mahalleleri üzerinden kurdukları dayanışma ağları ve kimlikleri zedelenmekte, kimi zaman düşük statülü göçmenlerin yoğunlaştığı mahalleler, neoliberal yaklaşımın hakim olduğu belediye tarafından ihmal edilerek, göçmenlerin yaşamı zorlaşmakta, kimi zaman ise neoliberal konut politikaları ile göçmenler konut sahibi olabilmektedir.

Makale içinde tartışılan bu gelişmeler tepkisiz kalmamaktadır. Mahallelerdeki kiralara yükselmesi ya da devletin mahalleye kentsel projeler ile müdahale etmesi sonucu, içlerinde göçmenlerin de bulunduğu kent yoksulları ayaklanabilmektedir. Hamburg-Altona, Sternsache ve St Pauli'deki 'Rote Flora' (21 Aralık 2013-9 Ocak 2014) ve Londra-Tottenham (6-11 Ağustos 2011) ayaklanmaları bu gelişmelere tepki olarak yorumlanabilir.⁵ Ayrıca, İstanbul-Gülsuyu ve Güleni, Ankara-Dikmen Vadisi 5. etap'da kentsel dönüşüme karşı sürmekte olan direniş de çoğu köylü göçmen olan kent yoksulunun mahallelerinde kalma savaşıdır. Bu konular da göçmenlik üzerinden yaklaşarak, göç çalışmalarına dahil edilebilir.

Kısacası, söz konusu gelişmeler çerçevesinde göçmenlerin yaşamlarını anlamak ve anlamlandırmak için neoliberal politikalarla belirlenmiş kentsel yeniden yapılanma odaklı bir yaklaşımın oluşturulması önemli ve gereklidir.

⁴ Birbirine komşu olan bu üç semtte Türkiyeli göçmenler çok sayıdadır. Ayrıca mülteciler de bu semtlerde yoğunlaşmışlardır, ve oturma hakkı için savaşılmaktadır.

⁵ Hamburg'da 2012'den itibaren ev kiralaları 10,5 % artmıştır; Sternsache ve St Pauli'de kiralık ev bulamayan 2. ve 3. kuşak Türkiyeli göçmenler kent dışındaki banliyölerde ipotek sistemi ile ev satın almaya başlamıştır (kişisel gözlem, 30 Haziran 2014).

KAYNAKÇA

Benton-Short, Lisa, Price, Marie D., and Friedman, Samantha (2005) Globalization from below: The ranking of global immigrant cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 29 (4): 945-959.

Bolt, G., Burgers, Jack and van Kempen, Ronald. (1998) On the social significance of spatial location: spatial segregation and social inclusion. *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 13 (1): 83-95.

Brenner, Neil, Peck, Jamie, and Theodore, Nik. (2005) Neoliberal urbanism: Cities and the rule of markets.

http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/.../Brenner-Peck-Theodore_Neoliberal_urbanism.pdf

Buffel, Tine. (2014) Experiences of home among first generation Turkish immigrants living in Brussels, Belgium. *Turkish Migration Conference: Comparative Perspectives and Continuities* konferansına sunulan bildirisi, Londra, 30 Mayıs-1 June.

Burgess, Ernest W. (2004) The growth of the city: An introduction to a research project. *The City Cultures Reader* (ss. 20-27). New York and London: Routledge.

Butler, Tim. (2007) Re-urbanizing London Docklands: Gentrification, suburbanization or new urbanism? *International Journal of Urban Regional Research*, 31 (4): 759-781.

Clampet-Lundquist, Susan. (2010) "Everyone had your back": Social ties, perceived safety, and public housing relocation. *City & Community*, 9 (1): 87-108.

Davison, Gethin, Dovey, Kim and Woodcock, Ian. (2012) "Keeping Dalston different": Defending place-identity in East London. *Planning Theory & Practice*, 13 (1): 47-69.

Ehrkamp, Patricia. (2005) Placing identities: Transnational practices and local attachments of Turkish immigrants in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31 (2): 345-364.

Freiheit, Manuela ve Seidelsohn, Kristina. (2014) Perspectives on conflicts and potentials in a changing neighborhood: Berlin-Neukölln and the role of urban governance. *Turkish Migration Conference: Comparative Perspectives and Continuities* konferansına sunulan bildiri, Londra, 30 Mayıs-1 June.

Friedrichs, Jurgen, Galster, George and Musterd, Sako. (2003) Neighbourhood effects on social opportunities: the European and American research and policy context, *Housing Studies*, 18 (6): 797-806.

Hackworth, Jason ve Smith, Nil. (2001) The changing state of gentrification. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 92 (4): 464-477.

Harvey, David. (1989) From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler B*, 71 (1): 3-17.

Holm, Andrej. (2006) Urban renewal and the end of social housing: The roll out of neoliberalism in East Berlin's Prenzlauer Berg. *Social Justice*, 33 (3): 114-128.

Huber, Florian J. (2011) Sensitive urban renewal or gentrification? The case of the Karmeliterviertel in Vienna, Camilla Perrone, Gabriele Manella, Lorenzo Tripodi (der.), *Everyday Life in the Segmented City (Research in Urban Sociology, Cilt 11, ss.223-239)*, Emerald Group Publishing Limited.

Kılıçkiran, Didem. (2013) Göçmen evlerinde geçmişi okumak. Kültür Araştırmaları Derneği'nin düzenlediği Bellek ve Kültür Sempozyumuna sunulan bildiri. Bilkent Üniversitesi, Ankara, 5-7 Eylül.

Manzo, Lynne C., Kleit, Rachel G. ve Couch, Dawn. (2008) "Moving three times is like having your house on fire once": The experience of place and impending displacement among public housing residents. *Urban Studies*, 45 (9): 1855-1878.

Marcus, Peter ve van Kempen Ronald. (der) (2000) *Globalizing Cities: A New Spatial Order*. Oxford: Blackwell.

Massey, Douglas S. (1985) Ethnic residential segregation: A theoretical synthesis and empirical review. *Sociology and Social Research*, 69 (3): 315-350.

Murdie, Robert ve Ghosh, Sutama. (2010) Does spatial concentration always mean a lack of integration? Exploring ethnic concentration and integration in Toronto. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (2): 293-311.

Roy, Ananya. (2010) *Poverty Capital: Microfinance and the Making of Development*. New York: Routledge.

Schiller, Nina Glick ve Çağlar, Ayşe. (2009) Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35 (2): 177-202.

Smith, A. (1989) Gentrification and the spatial constitution of the state: The restructuring of London's Docklands. *Antipode*, 21 (3): 232-260.

Smith, Neil. (1987) Gentrification and the rent gap. *Annals of the Association of American Geographers*, 77 (3): 462-478.

Ünsal, Özlem and Kuyucu, Tuna. (2010) Challenging the neoliberal regime: Regeneration and resistance in Başibüyük and Tarlabası. D. Göktürk, L. Soysal ve İ. Türel (der.) *Orienting Istanbul: Cultural Capital of Europe?* (ss. 51-70). New York: Routledge.

Watt, Paul. (2013) 'It's not for us': Regeneration, the 2012 Olympics and the gentrification of East London. *City*, 17 (1): 99-118.

Weber, Rachel. (2002) Extracting value from the city: Neoliberalism and urban redevelopment. *Antipode*, 34 (3): 519-540.

Vale, Lawrence J. and Freemark, Yonah. (2012) From public housing to public-private housing: 75 years of American social experimentation, *Journal of the American Planning Association*, 78 (4): 379-402.

Van Gent, W.P.C. (2013) Neoliberalization, housing institutions and variegated gentrification: How the 'third wave' broke in Amsterdam. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37 (2): 503-522.

Verlic, Mara. (2013) Housing neo-liberalization and displacement? Emerging rent gaps in Vienna's highly regulated housing market. International Sociological Association RC 21, Resourcesful Cities Konferansına sunulan bildiri, Berlin, 29-31 Ağustos.

Vervoort, Miranda. (2011) Ethnic concentration in the Neighbourhood: Weak and strong social ties examined. *Urban Studies*, 49 (4): 897-915.

Doç. Dr. Tahire Erman: Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde öğretim üyesidir. Doktorasını 1993'de City University of New York'ta tamamlayan Dr. Erman'ın ilgi alanları arasında göç, kentleşme, gecekondü gelişimi ve dönüşümü; küreselleşme, neoliberalizm ve kent; metropollerde toplumsal ve mekânsal çeper ve dönüşümü; kent yönetimi ve sivil toplum örgütleri; mekân ve kimlik; kentsel eşitsizlikler; kentsel yoksulluk ve kentsel direniş konuları bulunmaktadır. Aralarında Urban Anthropology, Environment and Planning A, International Journal of Urban and Regional Research, Urban Studies, Gender & Society, Women's Studies International Forum, International Journal of Middle East Studies, Middle Eastern Studies, Environment and Behavior ve Habitat International'ın bulunduğu çeşitli uluslararası dergilerde makaleleri ve birçok kitap bölümü yayımlanmıştır. Dr. Erman 2001 yılında Urban Studies dergisi tarafından verilen en iyi makale ödülüne sahiptir ve 2005-2006 akademik yılında Harvard Üniversitesi'nde Fulbright bursiyeri olarak akademik çalışmalar yapmıştır.